
UDK 81'342:811.163.6

Hotimir Tivadar

Oddelek za slovenistiko, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

NOVE USMERITVE PRI RAZISKAVAH GOVORA S POGLEDOM V PRETEKLOST

Z razvojem in nastankom slovenske države in množico medijev je raziskovanje govora čedalje bolj prihajalo v ospredje, vendar še vedno pogosto temelji predvsem na poučevanju pravorečja in ugotavljanju knjižno ustreznih izgovorjav, ki še vedno pri nekaterih temeljijo na predvidevanjih in lastnem fonetičnem občutku. Množica govornih medijev zahteva čedalje več raziskovanja govora in kakovostno ter celovito fonetično-fonološko opisovanje knjižnega jezika, pri čemer je v ospredju posebno poslanstvo tako nacionalne RTV kot tudi univerzitetnega študija ter raziskovanja govora (AGRFT, FF, FDV; ZRC SAZU), ki potem vplivajo na srednje šole in medije. Množica raziskovalcev v 3. tisočletju nakazuje na razcvet raziskovanja govora. V članku izpostavljam predvsem nujno usmeritev raziskovanja govora v smer raziskovanja realnega knjižnega govora, ki ima vseslovenski značaj.

Ključne besede: fonetika, govor, raziskave govora, slovenski jezik, pravorečje, slovenska družba

With the development and creation of the Slovene state and mass media, speech research has gained prominence, yet it has also largely remained grounded in teaching of orthoepy and determining of proper literary pronunciation, which is still often based on assumptions and individuals' phonetic intuition. A multitude of spoken media requires expanded speech research and a quality, comprehensive phonetic/phonological description of language. At the fore front of this effort is the special mission of the national radio and university graduates (AGRFT, Faculty of Arts, FDV), which eventually influence secondary schools and the media. The growing number of researchers in the third millennium indicates a prolific growth of speech research. The paper emphasizes the urgency to direct this research towards the analysis of realistic standard speech of an all-Slovene character.

Keywords: phonetics, speech, speech research, Slovene language, orthoepy, Slovene society

1 Uvod

V slovenskem jezikoslovju in širši družbi je bil do 90-ih let 20. stoletja javni govor in njegovo normiranje sekundarnega značaja, in sicer je bil javni govor (v medijih in tudi sicer) večinoma nadzorovano bran (neke vrste posnetek pisnega jezika, ki je bil takrat še osrednji javni jezikovni prenosnik). Poleg tega pa je bil slovenski javni govor sekundaren tudi v smislu reprezentativnosti na državnem nivoju v jugoslovanski skupščini, kjer se slovenski govorniki načeloma niso odločali za slovenski javni diskurz (o pomenu slovenščine kot narodnoidentifikacijskega in tudi državnega elementa razpravlja od 90. let VIDOVIČ MUHA (1996, 2003a, 2003b)). Pravi razcvet

ukvarjanja z (govorjenim) jezikom se je začel po letu 1991 in ustanovitvi samostojne slovenske države ter z demokratizacijo medijev. Znanstveno je začel raziskovati in opisovati artikulacijo slovenskih glasov France BEZLAJ (1939), kar se je z veliko intenzivnostjo nadaljevalo v 60. letih s Toporišičevimi raziskavami in fonetično-fonološkimi opisi, ki so bili namenjeni tudi tujcem (TOPORIŠIČ 1961). Z izdajo *Slovenske slovnice* (1976), na podlagi katere se je potem večinoma določala ustrezna podoba slovenskega govora (dognanja iz *Slovenske slovnice* in *SSKJ* so bila uporabljena tudi v *Slovenskem pravopisu* 2001), so bile fonetično-fonološke raziskave vse do začetka 3. tisočletja načeloma zaključene. Omeniti moramo raziskave Srebot Rejec in raziskovanje slovenske fonetike v okviru tujih jezikov oz. govornih tehnologij (predvsem KOMAR-PETEK-ŠUŠTARŠIČ 1995, SREBOT REJEC 1988, VITEZ 1995). Mnoga spoznanja in metodologijo iz *Slovenske slovnice* je treba še dopolniti oz. spremeniti. V tem članku želimo opozoriti na položaj govornega slovenskega jezika v javnosti in nekatera stališča o slovenskem govoru, ki so bila dostikrat premalo ali pa preveč izpostavljena.

2 Vprašanje opisa in normiranja slovenskega (knjižnega) jezika

Fonetično-fonološko raziskovanje je od Škrabčevih razmišljanj in fonetičnih opredelitev slovenskega govora (ŠKRABEC (1870) 1994), Bezlajevega *Orisa slovenskega knjižnega izgovora* (1939), preko akademijskih pravopisov in slovnice štirih (BAJEC-RUPEL-KOLARIČ 1956) s *Slovensko slovnico* (1976) dobilo temeljno referenčno točko, ki je slovenski sistem konstituirala predvsem v shematskem smislu – največja kakovost *Slovenske slovnice* je predvsem shematičnost in tabelarni prikaz fonetično-fonoloških značilnosti slovenskega (knjižnega) jezika. V normativnem smislu je slovenska fonetično-fonološka misel po izdaji *Slovenske slovnice* le počasi napredovala, *Slovenska slovnica* tudi dolgo časa ni doživela resnejše in celovite fonetično-fonološke kritike, kar je posledica takratnega boja za rabo slovenščine v javnosti (osamosvojitve Slovenije; prim. *Slovenščina v javnosti* 1979). Spraševanje o (metodološki in gradivni) ustreznosti fonetično-fonološkega opisa slovenskega jezika je bilo takrat drugotnega pomena. Še sredi 20. stoletja se jezikoslovci niso dosti ozirali na realno rabo govornega slovenskega jezika, ampak so precej absolut(istič)no določali (govorjena) besedila (govorce in tip besedil), ki so jih potem opisali (TOPORIŠIČ 2003, prim. STABEJ 2012).¹ Lahko rečemo, da to niti ni bil opis, ampak predvsem predpis. To je pri raziskovanju nacionalnega, tj. knjižnega jezika tudi pogosta skušnjava. Razlog, zakaj se niso toliko ukvarjali z opisom govora, je prav gotovo predvsem neobvezna raba slovenščine na državnem in meddržavnem nivoju. Slovenski jezik namreč v državnem reprezentativnem smislu – sploh v mednarodnem merilu – ni bil prisoten vse do 80. let 20. stoletja, ko so se v medijsko izpostavljenih položajih pojavili najprej posamezni stavki (prisega športnika Bojana Križaja na Zimskih olimpijskih igrah v Sarajevu 1984) in govori (Janeza Drnovška na srečanju neuvršenih v Beogradu 1989; TIVADAR 2012). Še konec 80. let so v jugoslovanski skupščini govorili nesloven-

¹ Problem *Slovenske slovnice* je, da ni razvidno, na osnovi katerih podatkov so bili narejeni fonetično-fonološki opisi (TOPORIŠIČ 1976). Pomanjkljivo je tudi navajanje že spoznanih dejstev.

sko (prim. govor Vinka Hafnerja leta 1988 v »slovenski srbohrvaščini« in žuganje Slobodanu Miloševiću ob razpadanju Jugoslavije, ko so slovenski poslanci po dolgotrajnih sejah ob osamosvajanju zapustili sejo jugoslovanske skupščine; ZONTA 2008). Poveljevalni jezik v vojski je bil srbohrvaški, tudi na Slovenskem in celo v slovenski skupščini v Ljubljani² in na sojenju proti četverici se je še konec 80-ih let govorilo (tudi) srbohrvaško.

Ker ni bilo reprezentativne, državne rabe, tudi ni bilo nujno gradivno opredeljevanje do sicer nazornega in shematičnega glasoslovnega opisa jezika v slovnici. V preteklosti, tudi v *Slovenski slovnici*, je bilo preveč zamejujočega ukvarjanja s »tisto pravo« podobo jezika in iz tega je izhajala pretirana previdnost pri govoru (TIVADAR 2005, 2011). To je povezano tudi s pretiranim »člaščenjem« jezika in poudarjanjem slabosti, nekakovosti slovenskih govorcev; še danes se posebej izpostavlja velika nekakovost in preveč zaznamovan regionalni govor govorcev (ŠERUGA PREK-ANTONČIČ: 7).³ Zavest o nujnosti rabe knjižnega jezika v vseh položajih se je začela razvijati šele pred slabimi tridesetimi leti. Do boljše kakovosti pa vodi samo dobro izobraževanje in nenehna raba.

2.1 Položaj slovenskega jezika v slovenski in svetovni javnosti

Vprašanje, ki si ga moramo pri tem poglavju najprej zastaviti, je: ali je danes slovenski javni govor na Slovenskem in tudi v mednarodni skupnosti za predstavnike slovenske države in naroda samoumeven? To vprašanje si moramo zastaviti predvsem zaradi prej opisanih dejstev o nereprezentativni rabi slovenskega jezika v jugoslovanski in slovenski skupščini pred letom 1990 – za javno govorno nastopanje namreč slovenski jezik do začetka 90. let 20. stoletja ni bil nujno potreben. Glede na to, da se slovenski jezik v državnih organih na najvišji ravni do osamosvojitve Slovenije ni uporabljal, je povsem razumljivo nesamozavestno nastopanje slovenskih govorcev v javnosti.

Drugo vprašanje pa je: kateri je tisti slovenski jezik, ki ga želimo raziskovati in fonetično-fonološko opisati, kdo ga govori in komu je namenjen? O nujnosti gradivne podprtosti slovenskega jezika smo že govorili (TIVADAR 2010c). Slovenski govorjeni knjižni jezik se je začel na najvišjem nivoju uveljavljati predvsem od ustanovitve Univerze v Ljubljani 1919 naprej, skozi zgodovino pa je bil izoblikovan pod vplivi

² Celó v javnih položajih se na Slovenskem ni vedno govorilo slovensko; še v novo izvoljeni slovenski skupščini po volitvah leta 1990 je pripadnik jugoslovanske vojske, ki je imela predstavnika v Zboru združenega dela, govoril srbohrvaško, proti čemur so določeni poslanci (Rajko Pirnat) protestirali (glej RTV Slovenija 2011).

³ »To, kar danes poslušamo v slovenskem državnem zboru, v šolah – od osnovnih do univerze, na lokalnih radijskih in televizijskih postajah, na sodiščih, v cerkvah, na pogrebih, na tiskovnih konferencah in javnih predstavitvah itn., je večinoma zelo daleč od vzorne zborne slovenščine in preočitno izdaja pokrajinski izgovor govorcev, njihovo nezmožnost slišati in nadzorovati svoj govor in njihovo slabo zavedanje o govornem položaju, v katerem so se znašli. [...] Tako ni čudno, da pravilno zbornó izreko spontano in sproščeno obvlada le malo ljudi in da se na tem področju zbornó izreka kaže kot svojevrsten elitističen, prestižen govor. [...] Z veliko pretanjenostjo bi morali namreč loviti krhko ravnotežje med svojim znanstvenim sistemom in razvojem živega govora, hkrati pa ne popuščati pritiskom neznanja in 'teorije spontanosti'.« (ŠERUGA PREK-ANTONČIČ 2003: 7, 10, 12)

različnih regionalnih območij, ki so bila prisotna v središču Ljubljani, pa tudi širše – preko novih oblik tudi od bolj oddaljenih koroško-štajerskih (BREZNIK 1982a, 1982b). Vsak knjižni jezik je tudi neke vrste umetni konstrukt, ki pa se ne sme preveč oddaljiti od jezikovne realnosti (STICH 1991), kot se je to zgodilo npr. britanskemu nacionalnemu mediju (KOSTIĆ 1978).⁴

Koliko se dejansko uveljavlja slovenščina v mednarodnih krogih, je razvidno iz poročanja slovenskih tolmačev med približevanjem Slovenije EU (SCHLAMBERGER idr. 2004), kjer slovenski politiki kljub pravici in prisotnosti tolmačev niso samoumevno uporabljali slovenskega jezika in tolmačenja, zato so jih tolmači, ko so bili tam prisotni, prijazno na to možnost opozorili.⁵ Danes se sprašujemo tudi o lahko razumljivem jeziku slovenskih reklam, ki je posledica ohlapnejšega odnosa do slovenščine v javnosti (STRITAR 2011). Pretirana skrb, zakonsko, deklarativno urejanje jezika, sicer nakazuje šibkost in življenjsko nemoč ohranjajočega jezika, kar je iz zgodovine normiranja jezika znano kot jezikovna intervencija, le da je bil knjižni jezik načeloma dominanten in močnejši (samoumevno in ekskluzivno rabljen v javnosti) v odnosu do neknjižnih zvrsti (STARY 1995, VIDOVIČ MUHA 1998a, 1998b, SGALL-HRONEK 1992), sedaj pa je v Evropski uniji slovenski (knjižni) jezik šibkejši (po številu govorcev in statusu – v organih evropske komisije načeloma ni delovni jezik) nasproti drugim (knjižnim) jezikom. Ada Vidovič Muha v natančni komparativni analizi mednarodne jezikovne situacije z Zakonom o javni rabi slovenščine in z *Ustavo Republike Slovenije* poudarja, da »je zakon, ki se nanaša na državni jezik v postmoderni in-

⁴ Na Slovenskem se pogosto pojavljajo tovrstni očitki nacionalnemu radiu. Jože Faganel, gledališki lektor in pravadatelj na AGRFT, je ob novem pravopisu leta 2001 nacionalni radio opredelil kot »trdnjavo konzervativizma« (Delo 12. 12. 2001, 8). Po mnenju nekdanjega direktorja Radia Slovenija Andreja Rota pa je to na nacionalnem radiu bilo značilno predvsem v preteklosti, ko so govorno izobraževanje vodili tisti, ki so imeli »dosti talenta, a premalo teoretičnega znanja, zato so bili nefleksibilni«. Radio je po Rotovem mnenju naredil premik proti živosti govorenega jezika, medtem ko se akademija (SAZU) »ni 'premaknila' in protestira ob navadnih 'lapsusih'« (Pogovor z Andrejem Rotom 31. 7. 2002; več v TIVADAR 2003a). Ta premik nacionalnega radia v smer živega jezika se je v programskem smislu sicer začel v 70. letih 20. stoletja z oddajo Val 202 na 2. programu Radia Ljubljana (TIVADAR 2008).

⁵ Poleg intenzivne razprave o slovenščini na Slovenskem, še posebej na slovenskih univerzah, pri katerem je sodelovalo več jezikoslovcev (Ada Vidovič Muha, Marko Stabej, Monika Kalin Golob, Erika Kržišnik ...), ni odveč omeniti najnovejšega primera ob evalvacijskem obisku Nakvisove komisije na Filozofski fakulteti 11. decembra 2012 v Ljubljani. V njej je bil en sam tuji evalvator, profesor filologije iz Francije, zaradi česar je bil zagotovljen tolmač, vendar je bilo obenem tudi omenjeno, da zaradi učinkovitosti in lažjega sporazumevanja pogosto pogovor poteka kar v angleščini. To ni bilo v skladu z navodili, ki smo jih dobili pred evalvacijo, da moramo premišljeno in argumentirano ter natančno odgovarjati, kar je v tujem jeziku težko. Evalvacija je potem potekala v angleščini vse do protesta rednega profesorja z Oddelka za zgodovino, ki je podvomil o zakonitosti tega početja, in protesta avtorja tega prispevka, slovenista. Slovenščina je torej na Univerzi bila tudi dejansko potisnjena v položaj manjvrednega jezika, do katerega imamo sicer pravico, če česa »ne bi razumeli« (besede evalvatorja z Nakvisa). Položaj očitno postaja podoben realnosti v bivši Jugoslaviji oz. v zamejstvu – pravica je, tudi zapisana, vendar se v realnosti ne izvaja. Podobne prakse se vsakodnevno dogajajo predvsem v multinacionalkah na Slovenskem, kar bi bilo vredno dodatne natančne analize. Kot samozavesten narod bi morali težiti k poučevanju slovenščine govorcev, ki jim slovenščina ni materni jezik, še posebej tistih z daljšim bivanjem v Sloveniji. K temu bi morala stremeti cela Univerza in še posebej Oddelek za slovenistiko in Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko. In seveda ohranjati ter nadgrajevati govor maternih govorcev slovenskega jezika, še posebej njegovih vidnih predstavnikov v politiki, znanosti in kulturi tako na Slovenskem kot v mednarodni javnosti.

formacijski družbi, izraz krize jezikovne identitete« in posredno »priznanje poraza takih instrumentov jezikovne politike, ki jih dopušča narava jezika kot samo človeku lastnega načina sporazumevanja«. Res pa je to še vedno bolje kot le tiho pristajanje na pešanje jezika in kulture (VIDOVIČ MUHA 2003a: 22).

2.2 Pomen kodifikacije slovenskega jezika

Slovenski jezik ima dolgo kulturnojezikovno tradicijo, od Trubarjevega abecednika in protestantskih knjig, vključno z Dalmatinovo *Biblijo*, pa ima tudi izrazito knjižno tradicijo, ki v celoti ni bila nikoli prekinjena. Stanislav Škrabec, ki ga imenujemo tudi oče slovenske fonetike, se je vračal pri kodificiranju pisnega jezika vse do 16. stoletja. Ne smemo zanemariti združevalnega značaja slovenskega jezika v vsej zgodovini slovenskega naroda. Ker ostaja stična točka vseh slovenskih govorcev in državljanov, ne more biti regionalno utemeljen.

Globalizacija z novimi mediji je spremenila način izražanja in razširjanje jezikov. Svetovni jeziki se pojavljajo v vse več medijih, ki so tudi soustvarjalci in oznanjevalci manjših jezikov in tako pripomorejo k njihovem razvoju: »Večpredstavna tehnologija, ki lahko v poljubni kombinaciji shranjuje govor, pesmi in slike, je za to nalogo še veliko primernejša kot tradicionalna knjiga.« (ATLAS JEZIKOV 1999: 215) Mediji pomagajo razširjati vlogo narečij, kar množica lokalnih RTV-postaj na Slovenskem potrjuje – regionalno kulturo z jezikom najbolj spodbujajo regionalne radijske postaje, ki imajo temu primeren status in financiranje (več TIVADAR 2003c, 2011b),⁶ kar spodbuja tudi EU (VIDOVIČ MUHA 2003a). Tudi svetovne in ekonomsko močne države in podjetja imajo ekonomski interes za izražanje v (državnem) jeziku z manjšim številom govorcev, saj globalizacija daje lokalnosti nov pomen. Nacionalne države, ki so jim že pred nekaj časa pristaši amerikanizacije napovedovali konec, so obstale in se prilagodile (RIZMAN 2003).

3 Pogled v preteklo raziskovanje in kodificiranje slovenskega govora

V slovenščini imamo le en pravorečni priročnik, in sicer *Slovensko pravorečje* (1946) Mirka Rupla, sicer je govornjeni jezik obravnavan znotraj slovarja, slovnice in pravopisa. Govornjeni jezik je opisan v *Slovenski slovnici* (TOPORIŠIČ 1976) in kodificiran znotraj pravopisa (SP 2001; DULAR 2002), kar kaže na podrejen status pravorečja znotraj slovenskega jezikoslovja, deloma pa je odraz pomanjkanja samostojne pravorečne tradicije.

⁶ Načeloma je znotraj nacionalnega možen tudi obstoj narečnega. O tem priča primer razvoja narečja v Pomurju, kjer se je narečje kljub oz. predvsem zaradi združevalnosti knjižnega jezika ohranilo. V tem času je zaradi premajhne nacionalne prepoznavnosti skupnega slovenskega jezika zasebni narečni govor v Porabju skoraj v celoti zamrl in se sedaj oživlja s pomočjo slovenskih šol. Vprašanje pa je, ali bo možno doseči zadostno število »novih« govorcev, da bi se zares začel spet govoriti tudi v zasebnem govornem položaju med mlajšimi govorniki (TIVADAR 2009). V sinergičnih učinkih »prvega« maternega jezika (narečja) in »drugega« maternega jezika (knjižnega jezika) bo slovenski nacionalni prostor sprejemal dvojezičnost oz. večjezičnost, ki je na Slovenskem že od nekdaj prisotna in bo v odprtem globalnem svetu postajala še pomembnejši dejavnik (STABEJ 2003).

Spetost pisnega in govornega ima podlago v zgodovinskem razvoju na Slovenskem. Dalmatinova *Biblija* in pisni jezik protestantov sta bila podlaga sodobnemu pisnemu jeziku. V 19. stoletju je ob razpravah o parlamentarnem, tj. slovenskem javnem govoru v deželnem parlamentu prišlo, za razliko od srbskega jezika, do pravila »govori, kot je zapisano« (TIVADAR 2010b). Ta zakonitost se nadaljuje tudi v sodobnem medijskem govoru, kjer govorniki še posebej pri vsebinsko zahtevnejših besedilih govorijo s pomočjo bralnega zaslona,⁷ kar daje vtis prostogovornosti in spontanosti. Tudi politiki pogosto uporabljajo bralne zaslone. Pisni jezik torej (p)ostaja pomemben dejavnik pri oblikovanju javnega govora. Govor je vse bolj brano spontan, radijski govorniki uporabljajo termin »govorno branje«, ki opredeljuje privlačno, nemonotono branje (PIRC 2005: 153–159). Tudi povsem spontani govor, ki ga predstavlja narečni oz. neknjižni govor nasploh, se nenehno pojavlja v medijih; najbolj gledane televizijske oddaje so *resničnostni šovi*, kjer je neknjižnost tudi zaradi vsebine praktično zapovedana.

Za konec tega poglavja v zagovor potrebi po še boljšem kodificiranju govornega jezika in samostojnem pravorečnem priročniku omenimo še besede čeških jezikoslovcev (TRAVNIČEK 1942, cit. po NEBESKÁ 1996: 28) o kodifikaciji in govornem knjižnem jeziku: »Knjižni govor je potrebno venomer speljevati do njegove struge, omejevati njegovo diferenciacijo, in to dela, vsaj v osnovnih rečeh, kodifikacija.« Treba je izpostaviti pozitivno lastnost kodifikacije, ki izhaja iz strukturalnih opisov jezika: kodifikacija mora potekati na osnovi celovitih opisov sodobnega knjižnega jezika in mora biti namenjena vsem govornikom jezika (prim. NEBESKÁ 1996, HAVRÁNEK (1932), 1963)). Cilj mora biti torej pravorečno določen, a obenem tudi toleranten knjižni izraz. Upravičene in z rabo izpričane dvojnice, kot je npr. naglas pri števnih 12–19, ki je ustrezno opisan in kodificiran v SSKJ (SAZU 1970), ali pa vzglasni (korenski) izgovor fonema /v/ pred jezičnikoma // in /r/ (tip *vlada, vreme*), kjer bi moral biti glede na raziskave dovoljen tako zobno- kot tudi dvoustnični izgovor [vl-, vr-/wl-, wr-] (TIVADAR 1999, GOŠTE 2012; TOPORIŠIČ 2003), morajo biti smiselno kodificirane. Kakovostno usmeritev določanja knjižnega jezika, ki jo je začrtal *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, ni treba na silo, neupravičeno in v celoti spreminjati.

3.1 Vprašanje ustreznega javnega govor(c)a⁸

V raziskavah slovenskega govora je bilo zelo pogosto precej izpostavljeno opredeljevanje govorcev (SREBOT REJEC 1988a, TOPORIŠIČ 2003). Toporišič načeloma zelo konkretno problematizira govorce, analizirane v okviru drugih raziskav, npr. Tatjane Srebot Rejec (1988a, b, 1998): »Primeren izgovorjalec Srebotove je le Ju, druga dva

⁷ *Bralni zaslon*, krajše *bralnik*, sicer še ni uveljavljen termin, bi pa mogoče bil sprejemljiv glede na samo podobo in funkcijo: to je namreč zaslon nad kamero, ki je namenjen voditelju za branje. Za žargonski televizijski »trotlboba« bi lahko uvedli termin *TV-bralnik*. Politiki uporabljajo za branje prozorne plošče, ki bi jih lahko poimenovali *bralne plošče*.

⁸ V slovenskem jezikoslovju je bilo preveč ukvarjanja s tem, kdo je tisti pravi govorec (TIVADAR 2011b, 2012).

sta napovedovalca RTV-jevskega šolanja, poleg tega Ka ni Slovenec.«⁹ (TOPORIŠIČ 2003: 133)¹⁰

Če se najprej ustavimo pri prvem očitku: napovedovalec, tj. šolani govorec nacionalne RTV. Oba govorca sta napovedovalca nacionalnega radia in sta nedvomno dodatno šolana za govor, obenem pa kot izkušena govorca tudi dovolj neodvisna. Sicer so bili takrat napovedovalci predvsem bralci in s stališča vpliva pisnega jezika bi bilo možno oporekati pripravi gradiva in pretirani artikuliranosti in branosti, nespontanosti. Toda Toporišič je oporekal neustreznemu šolanju, »skvarjenosti« govorcev (RTV šola), ne pa pretirani branosti. Omenjena govorca sta prav gotovo zaznamovala slovensko medijsko stvarnost, bila sta prepoznavna in po mnenju mnogih strokovnjakov ter poslušalcev kakovostna, splošno sprejemljiva in sta vplivala na normo širšega dela slovenskih poslušalcev in gledalcev. Ali lahko izločimo velik del slovenskih (medijskih) govorcev, ki so dandanes tudi najvplivnejši, to so medijski govorci, katerih najprepoznavnejši del so (bili) napovedovalci?

S stališča sodobne slovenščine je vprašljiva vnaprejšnja izločevalnost zaradi porekla govorca. Ali se torej tujec, ki to v bistvu ni več, saj je pred tem že desetletja živel v Sloveniji in v slovenskem jeziku, ne more vzorno naučiti slovenščine? Ali temu govorcu ne moremo (smemo?) priznati prepoznavnosti, kakovosti in nezaznamovanosti?

Dodatno je zanimiv Toporišičev argument o fonološki relevantnosti kolikosti naglašanih samoglasnikov in tonemskega naglasa: »Seveda je kolikost [...] fonološko relevantna, samo treba je najti izgovorjalce, ki kračine imajo. Nesmiselno je po Šuštaršiču trditi, da »tonemski naglas v slovenščini večinoma ni pomensko razločevalen (GROS 2000: 51)«. Važno je, da velikokrat jè in da je lahko.« (TOPORIŠIČ 2003: 133) Iz te trditve je razvidno, da je Toporišičev »opis« v bistvu predpisovalen, kar je paradoksalno že samo po sebi. Grosova po Šuštaršiču natančno povzema, pomemben je samo poudarek: Toporišič tonemskost in kolikost zagovarja, medtem ko se Grosova in Šuštaršič zavzemata za realnejši opis slovenskega jezika, ne pa za poudarjanje njegovih specifičnosti, ki so izjemoma prisotne – s tem seveda knjižni jezik postane še težji, kot v resnici je. Občutek težavnosti slovenskega jezika med njegovimi uporabniki torej ni nič čudnega. Tovrstni Toporišičevi argumenti, ki so bili še dodatno potencirani v polemikah ob izidu *Slovenskega pravopisa* in so privedli do znanega iskanja naravnega govorca, naravnega Ljubljancana (Okrogla miza o SP 2001, 16. 5. 2002, 19.00–22.00, objavljeno v Studiu ob sedemnajstih, 20. 5. 2002, 1. program RSLO), prav gotovo ne vodijo k opisu in normiranju slovenskega jezika (TIVADAR 2010b, 2011, 2012). Moramo se vprašati predvsem, za kaj, kaj in za koga raziskujemo jezikoslovci.

V *Slovenskem pravorečju* Rupel opredeljuje normirani govor z besedami: »Enotna, najskrbnejša in najplemenitejša oblika govorenega knjižnega jezika se imenuje *knjižna ali zborna izreka*.¹¹ Potreba po taki izreki je tem večja, čim kulturnejši je

⁹ Tudi SREBOT REJEC (2000) izpostavlja izvor svojih govorcev.

¹⁰ Pri tem se je pokazala neustreznost označevanja govorcev po začetnih črkah, saj je lahko ugotovljivo, kdo konkretno so in so zaradi tega podvrženi subjektivni kritiki jezikoslovcev in javnosti.

¹¹ Termin zborna izreka je precej razširjen med šolskim osebjem, če sodimo po knjigi pedagoga Dolgana *Govorno ustvarjanje* (1996: 71), kjer loči med knjižnim (pisnim) jezikom in »zbornim (govorjenim) jezikom«, vendar najdemo tudi rabo »knjižna ali zborna izreka« (DOLGAN 1996: 70).

narod in čim bolj zgodovinski je njegov pravopis.« (RUPEL 1946: 4) Rupel se zaveda zgodovinskosti slovenskega pravopisa, obenem pa izpostavlja enotnost knjižne izreke in narod, torej tudi združevalno in reprezentativno funkcijo knjižnega jezika. Seveda je v duhu časa po 2. svetovni vojni prisotna rahla patetičnost, kar zasledimo tudi v uvodu v slovnico štirih (BAJEC-RUPEL-KOLARIČ 1964: 4–9). Toda nacionalna komponenta je tisto, kar je značilno za knjižni jezik in s čimer je knjižni jezik sicer vnaprej obsojen na manipulativnost. Dolga tradicija in splošna sprejetost sta vendarle tisti lastnosti knjižnega jezika, ki jima kritiki ne oporekajo (SKUBIC 2003: 59; cit. po BROZVIČ 1970: 15).

Zakaj navajamo vse te citate in vire, iz katerih še danes črpa slovensko jezikoslovje in strokovna javnost? Ker v iskanju pravega govorca pogosto pozabimo na jezikovno realnost. Jezikovna realnost je tudi neslovenski izvor prepoznavnih javnih govorcev,¹² ki so tudi kakovostni (že omenjeni primer zelo znanega in kakovostnega »neslovenskega« radijskega napovedovalca Slobodana Kaloperja,¹³ ki ga omenjam s celim imenom, saj skrivanje za tako prepoznavno šifro in osebnimi podatki nima smisla).

Iz kratke ponazoritve iskanja ustreznega govor(c)a za fonetične analize pridemo do spoznanja, da je v sodobni slovenščini in govornih raziskavah pomembnejše, kakšen je ta govor (glede na že obstoječe opise knjižnega jezika) in kako je vpliven, ne pa kdo natančno govori. Izvor govorca postane relevantnejši pri razlagi določenih fonetičnih značilnosti, ki jih – poleg instrumentalnih analiz – perceptivno preverimo na večjem številu govorcev (TIVADAR 2004b; HUBER 2006) namesto na osnovi lastnega občutka. Pri tem subjektivne naravnosti raziskovalca ne moremo povsem izključiti, nenazadnje gre za živ jezik, ki ga najlažje raziskujejo prav prvi govorniki tega jezika, ki z njim in v njem živijo. Vendar ta subjektivnost (izvor raziskovalca) ne more služiti »popravljanju« instrumentalno pridobljenih rezultatov. Glavno vodilo opisa knjižnega jezika, kodifikacije knjižnega jezika naj bi bila čim večja jasnost in razumljivost s stališča sprejemnika ter sprejemljivost za čim širši krog ljudi (PALKOVÁ 1997: 321) – narodna združevalnost in reprezentativnost pa bi morala biti nekaj samoumevnega.

3.2 Vprašanje ustreznega knjižnega območja

To vprašanje smo deloma že analizirali v zgornjem poglavju, saj gre za povezani značilnosti raziskovalnega gradiva. Tule je treba izpostaviti še nekaj pomembnih trditev, ki niso v skladu z osnovnim namenom slovenskega (knjižnega) jezika in njegovo združevalno-representativno vlogo.

¹² Večina medijskih osebnosti (politiki, TV-voditelji, igralci) je neljubljanskega izvora (TIVADAR 2012), sploh če analiziramo njihovo družinsko poreklo.

¹³ Anonimizacija analiziranih govorcev je zaradi problematiziranja oz. zavračanja njihovega govora kot neustreznega nujna. Obenem morajo biti govorniki natančno opredeljeni (TIVADAR 2004a, b, 2010a). Natančno opredelitev upoštevajo tudi pri Govorjenem korpusu slovenščine (ZWITTER-VERDONIK 2011 in gos), kjer pa je tudi precej govorcev, katerih poreklo ni znano, čeprav so to znani javni govorniki (profesorji, politiki ...), saj je osnovni namen korpusa pridobitev čim večje količine relevantnega govornega gradiva; govorniki in z njimi povezana regionalnost pri tem ni v ospredju.

V SSKJ je bilo nedvoumno zapisano, da je bilo »pri določanju izgovora [...] **praviloma** upoštevano vse slovensko ozemlje, **predvsem** pa osrednji del z Ljubljano; upoštevana je [bila] tudi **tradicija**. Intonacija se [je] **naslanja[la] na knjižni govor** ljudi, doma z osrednjih področij s tonemskim naglaševanjem, zlasti v Ljubljani.« (Uvod v SSKJ 1970: § 9; poudaril HT; več o tem v TIVADAR 2010b) Opozoriti je treba na besede *praviloma* in *predvsem* ter na *tradicija* in *knjižni govor*. Knjižni jezik je teoretično in tudi praktično opredeljen v SSKJ od 70. let 20. stoletja kot samostojna jezikovna zvrst, ki je v veliki meri določena tudi z ekonomsko-politično-kulturnim središčem Ljubljano. Zato je usmeritev, ki v prvi vrsti zahteva podatek o narečni bazi govorca in vse neosrednjeslovenske govorce izloča kot neustrezne, neskladna z osnovnim namenom (slovenskega) knjižnega jezika.¹⁴

Dodajmo še nekaj kontradiktornih navedkov: Glede pravorečnosti naglaševanja Toporišič v *Slovenski slovnici* navaja, da sta obe vrsti knjižni, »prednostna pa je tonemska« (TOPORIŠIČ 2000: 63). Tonemsko naglaševanje, kot ga poznajo v Ljubljani – in je podlaga knjižnega naglasa tudi po Riglerju –, je »vablivo tudi za tiste, ki ne govorijo tonemsko«. (TOPORIŠIČ 2000: 63) V *Slovenskem pravopisu* 2001 (§ 622) kot tudi v *Enciklopediji slovenskega jezika* (TOPORIŠIČ 1992: 116) potem bolj združevalno opredeljuje obe vrsti naglaševanja kot enakovredni.

Ljubljana je sicer v veliki meri narečna podlaga knjižnega jezika, v govoru zelo očitna t. i. moderna vokalna redukcija pa ni del knjižnega jezika (OROŽEN 1996: 108; TIVADAR 2011b). Izgovor samoglasnikov (in tudi soglasnikov) na osrednjeslovenskem območju je v nejavnem govoru reducirana. Pogosto pa osrednjeslovenski govorniki svojo narečnost prenesejo v javni govor; tudi drugi govorniki slovenskega jezika v javnosti govorijo drugače kot zasebno (TIVADAR 2010a). Pri obravnavi knjižnega jezika, še posebej slovenskega, v razmerju do prestolnice, torej Ljubljane (TIVADAR 2010b), se je treba zavedati vpetosti pisnega jezika v govorno realizacijo v javnosti in posledično jasnejšo artikulacijo v knjižnem jeziku. Reduciranje samoglasnikov je moteče vsaj za tisti del slovenskih govorcev, ki tega nimajo v svojih narečnih govorih – združevalna vloga knjižnega jezika bi bila s tem okrnjena. Prav jasno razlikovanje med posameznimi samoglasniki je fonološko relevantno in za kakovostno komunikacijo pomembno; npr. *vas* : *ves*.

Pisni jezik je pomemben del govornega knjižnega jezika in vsi na Slovenskem šolajoči govorniki so preko procesa opismenjevanja in izobraževanja pretežno v knjižnem jeziku v podobnem položaju. Jezikoslovci tega dejstva ne moremo prezreti, kar pa ne pomeni, da je govorniki knjižni jezik »posnetek« pisnega jezika. Zato se je poleg naslonitve na narečni (ljubljski) naglasno-samoglasniški sistem (razen omenjenega reduciranja) potrebno ozreti na slovenski (knjižni) jezik kot samostojno jezikovno zvrst, ki ima svoj kodifikacijski priročnik (in bi morala imeti svoj pravo-

¹⁴ Novejše raziskave (JURGEČ 2012) so instrumentalno in metodološko na bistveno višjem nivoju kot fonetične raziskave v preteklosti. Toda rezultati, ki se predstavljajo kot revolucionarni podatki o slovenščini (npr. o 9 samoglasnikih v slovenščini), so dejansko omejeni na fonetično-fonološko značilnost osrednjeslovenskih govorcev. Takoj se zastavi vprašanje, ali gre za lokalno ali splošnoslovensko značilnost. O tendenci po centralizaciji knjižnojezikovne norme smo pisali že na več mestih: slovenski pravorečni model ni tako preprosto razumljiv, še posebej ne tujcu iz anglosaškega območja (TIVADAR 2010b, 2011, 2012). Toporišičevo »oživljanje« knjižnega jezika s strani osrednjeslovenskega govora ni ustrezna in pomeni vračanje v razdvojeno in z regionalnostjo precej omejeno ter s stališča knjižnega jezika nerealno jezikovno stvarnost.

rečni priročnik), slovensko šolstvo s slovensko govorečimi učitelji, slovensko govoreče politike in nenazadnje množico medijev, ki v informativnih oddajah in drugih vsebinsko zahtevnejših ter pisno pripravljenih oddajah, govorijo oz. berejo načeloma knjižno. Tudi raziskovalci se morajo ukvarjati predvsem z raziskovanjem govora in realnih govorjenih besedil, ne pa z iskanjem (in ustvarjanjem) fonetičnih posebnosti, ki so izražene le pri določenem delu govorcev (pa čeprav osrednjeslovenskih). Tuji govorci, ki slovenščino obvladajo na ravni prvega jezika, so perceptivno povsem enakovredni maternim govorcem slovenskega jezika; perceptivni testi med govorci iz posameznih pokrajin in držav namreč niso pokazali bistvenih razlik npr. v razpoznavanju samoglasniških parov, tip *klòp* : *klóp* (TIVADAR 2004a, b).

Tudi raziskovalci slovenščine se ne bi smeli izključevati samo na osnovi regionalnega porekla oz. govora, kar je žal razvidno iz naslednjega citata: »Raziskovalci glasovne podobe slovenščine, ki tonemskosti ne obvladajo ali celo ne zaznavajo oz. prepoznavajo, so res reveži. (Celo Baudouin de Courtenay je bil glede tega prikrajšan.)« (TOPORIŠIČ 2003: 131)¹⁵

4 Raziskovanje slovenskega govora v sedanosti in prihodnosti

Raziskovanje predvsem na podlagi osebnega jezikovnega čuta vodi do napak in subjektivnega izpostavljanja le svoje »resnice«, svojega območja in svojega sloja prebivalstva, če parafraziramo Toporišičeve besede z začetka njegovega govornega jezikoslovnega raziskovanja.¹⁶ Ob tem pa moramo izpostaviti, da je Toporišič na začetku kritiziral takratni pravopis, slovar in slovnico, kar je tudi prav. Žal sam tega kasneje ni dopuščal in je vsem, ki so želeli na novo raziskovati slovensko fonetiko, očital, da se motijo oz. da je vse že narejeno (TOPORIŠIČ 2003, 2004). Tudi Bezlajevno delo je bilo v slovnici premalo poudarjeno in njegovo avtorstvo skiagramov premalo izpostavljeno (TOPORIŠIČ 1976, BEZLAJ 1939, TIVADAR 2007). Delno je potem Toporišič to popravil in Bezlaju posvetil uvodni dve strani članka o pregledu slovenske eksperimentalne fonetike (TOPORIŠIČ 2003: 119–120).

Sodobni raziskovalci govora so zaznamovali in še zaznamujejo slovensko raziskovanje govora v 3. tisočletju. Na ljubljanski Filozofski fakulteti se poleg slovenističnega oddelka, kjer je fonetik pisec tega članka, s fonetiko pa se ukvarja v okviru dialektologije še Vera Smole, ukvarjajo s fonetičnimi raziskavami in kontrastivnimi analizami tudi na oddelkih za tuje jezike. Z govorom se ukvarjajo na slavističnem oddelku: na kroatistiki Vesna Požgaj Hadži, ki intenzivno sodeluje z zagrebško fone-

¹⁵ Pri računalniško podprtem raziskovanju, npr. s programom Praat, dokaj natančno prikažemo tudi tonemski naglas. Načeloma tonemski naglas lahko sliši vsak govorec, ki ima posluš in se ga vsaj teoretično in perceptivno lahko priuči. Vprašanje pa je, koliko lahko to teoretično in perceptivno (po)zna(va)nje tonemskega naglasa prenese v svoj govor. Predvsem pa se zastavlja s stališča naravnih govorcev slovenščine vprašanje, ali tovrstna prestižnost pripomore k večji kakovosti in sprejemljivosti (slovenskega) knjižnega jezika (PALKOVÁ 1997: 321).

¹⁶ »Ko bi se knjižno govoreči in pišočji res ravnali po nepopolnih ali napačnih predpisih slovnice in slovarja, teh dveh prav gotovo ne bo nič spodbudilo, da svoj uk izboljšata. [...] Ker prav je v izgovoru navsezadnje vendarle tisto, kar potrjuje govorna praksa za te stvari pristojnega jezikovnega območja in sloja prebivalstva. Edino to je v izgovoru lepo, drugega objektivnega merila v jezikih glede tega ni!« (TOPORIŠIČ 1967: 115, 118)

tiko, kjer je začel tudi Toporišič, na zahodnoslovanskih študijih Petra Stankovska in na primerjalnem slovanskem jezikoslovju Matej Šekli. Na oddelku za anglistiko sta dejavna Rastislav Šuštaršič in Smilja Komar, ki sta (so)avtorja slovenskega opisa za IPA (ŠUŠTARŠIČ-KOMAR-PETEK 1995), na oddelku za romanistiko se s preučevanjem govora ukvarja Primož Vitez, na oddelku za germanistiko z nederlandistiko in skandinavistiko pa znotraj poučevanja nemščine Vanda Vremšak Richter. Na Akademiji za gledališče, režijo, film in televizijo imajo katedro za govor (Tomaž Gubenšek, Kaja Podbevšek), ki jo zanima govorna realizacija, interpretacija umetniških besedil in gledališki govor. Na Fakulteti za družbene vede se s stališča medijske problematike in jezikovne kulture z govorom intenzivno ukvarjata Monika Kalin Golob in Tina Verovnik, na Pedagoški fakulteti Univerze v Ljubljani pa Martina Ozbič. Na Inštitutu Frana Ramovša ZRC SAZU se s fonetičnimi raziskavami ukvarjajo predvsem Jožica Škofic, Peter Weiss in Karmen Kenda Jež. Na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru so raziskovalci govora Melita Zemljak (narečjeslovje), Drago Unuk (sodobni knjižni jezik), Alenka Valh Lopert, Mira Krajnc Ivić (analize medijskega govora in drugih govorjenih besedil).

Na področju govornih tehnologij je v zadnjem času nastal govorjeni korpus (VERDONIK-ZWITTER VITEZ 2011), ki je prosto dostopen na spletu. Z analizami in s sintezo govora se ukvarjajo raziskovalci z elektrotehnične fakultete in Inštituta Jožefa Štefana Jerneja Gros, France Mihelič, Simon Dobrišek, Marko Grobelnik. Nikakor ne nazadnje je potrebno omeniti fonetika slovenista Petra Jurgca, trenutno na Nizozemskem na Leiden University Centre for Linguistics. Število raziskovalcev dokazuje velik razvoj tega področja v zadnjih dveh desetletjih.

5 Zaključek

Slovenski jezik je pogosto obravnavan kot povsem enoten in monoliten sestav brez jezikovnih variant, saj je bil raziskovan predvsem na osnovi njegove pisne izrazne podobe. Raziskovanje množice slovenskih narečij je dobilo opis v *Slovenskem lingvističnem atlasu* 2011.

Za fonetično-fonološki knjižni sistem je pomembno vprašanje ustreznega govornega gradiva, še posebej v slovenskem primeru, kjer je pomen jezika s stališča enotnosti in združevalnosti toliko večji. Množica slovenskih narečij še vedno živi, razvija se regionalni jezikovni izraz, ki ga podpirajo mnogi lokalni mediji s posebnim pomenom (TIVADAR 2006, 2008, 2011).¹⁷ Zato je jasna opredelitev knjižnega govora kot samostojne jezikovne enote, ki je skupna vsem slovenskim govorcem, v interesu uporabnikov jezika in njegovih raziskovalcev, temu pa pritrjuje tudi raba, status in opis knjižnega jezika, tudi v *Slovenskem pravopisu*. Natančna opredelitev znotraj samostojnega pravorečnega priročnika je pomembna za izobraževanje knjižnega jezika (šolstvo), ki bo zagotovilo za nadaljnje kakovostno govorno izražanje v slovenščini, katera ne sme biti podrejena nekemu nerazumljivemu in regionalno omejenemu »nadjeziku«. Zavedati se je treba nedokončnosti, nenehnega dopolnjevanja in razno-

¹⁷ Na medijskem področju torej sobivata neknjižni (narečni, regionalno pogojen) in knjižni (nacionalni) jezikovni izraz (glej APEK).

likosti rezultatov in metodoloških pristopov. Jezik živi in se razvija neodvisno od hotenja jezikoslovcev, jezikoslovci so le spremljevalci in natančni opisovalci jezikovne stvarnosti, na kateri morajo temeljiti znanstveni dosežki.

VIRI IN LITERATURA

- APEK (Agencija za pošto in elektronske komunikacije Republike Slovenije). Splet.
- Anton BAJEC, Mirko RUPEL, Rudolf KOLARIČ, 1956: *Slovenska slovnica*. Ljubljana: DZS.
- France BEZLAJ, 1939: *Oris slovenskega knjižnega izgovora*. Ljubljana: Znanstveno društvo.
- Anton BREZNIK, 1982a: Razvoj novejšje slovenske pisave pa Levčev pravopis. *Jezikoslovne razprave*. Ur. J. Toporišič. Ljubljana: SM. 83–133.
- , 1982b: Naglas v šoli. *Jezikoslovne razprave*. Ur. J. Toporišič. Ljubljana: SM. 343–365.
- František ČERMÁK, 2003: Minor languages in today's Europe: The Czech case. *Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje: Ob 450-letnici izida prve slovenske knjige*. Ur. A. Vidovič Muha. Ljubljana: Filozofska fakulteta (Obdobja, 20). 43–49.
- Anita GOŠTE, 2012: *Izgovor fonema /v/ v sodobnem medijskem govoru: Diplomsko delo*. Ljubljana: [Anita Gošte].
- Jerneja GROS, 2000: *Samodejno tvorjenje govora iz besedil: Postopek za izdelavo sintetizatorja slovenskega govora*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Bohuslav HAVRÁNEK, (1932), 1963: *Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura: Studie o spisovném jazyce*. Praga: ČSAV.
- Damjan HUBER, 2006: Percepcija samoglasniških opozicij pri dijakih pomurskih srednjih šol. *Jezik in slovstvo* 51/1. 71–83.
- Smilja KOMAR, Bojan PETEK, Rastislav ŠUŠTARŠIČ, 1995: Slovene: Illustration of the IPA. *Journal of the international phonetic association* 25/2. 86–90.
- Đorđe KOSTIĆ, 1978: Za višu govornu kulturu. *RTV Teorija i praksa*. Beograd: RTV Beograd. 139–147.
- Tatjana PIRC, 2005: *Radio. Zakaj te imamo radi*. Ljubljana: Modrijan.
- Mojca SCHLAMBERGER BREZAR idr., 2004: Prevajanje in tolmačenje strokovnih besedil: [Okrogla miza na tečaju za prevajalce in tolmače »Slovenščina za tujce – strokovni jeziki«, UP ZRS Koper, 21. 5. 2004]. Koper.
- Petr SGALL, Jiří HRONEK, 1992: *Čeština bez příkras*. Praga: H&H.
- Slovenščina v javnosti: gradivo in sporočila, 1979*. Ur. B. Pogorelec. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije, Republiška konferenca SZDL.
- Slovenski lingvistični atlas, 1*, 2011: *Človek (telo, bolezni, družina). 1, Atlas [Kartografsko gradivo]*. Ur. J. Škofic idr. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

- Tatjana SREBOT REJEC, 1988: *Word accent and vowel duration in standard slovene: An acoustic and linguistic onvestigation*. München: O. Sagner.
- Zdenek STARY, 1994: *Ve jménu funkce a intervence*. Praga: Karlova univerza.
- Aleksandr STICH, 1991: O počátcích moderní spisovné češtiny. *Náša Řeč* 2. 57–62
- Stanislav ŠKRABEC, 1870: *O glasu in naglasu našega knjižnega jezika v izreki in piasvi*. Novo mesto: Gimnazija.
- , 1994: *Jezikoslovna dela*, 1–2. Ur. J. Toporišič. Nova Gorica: Frančiškanski samostan Kostanjevica.
- , 1995: *Jezikoslovna dela* 3. Ur. J. Toporišič. Nova Gorica: Frančiškanski samostan Kostanjevica.
- , 1998: *Jezikoslovna dela* 4. Ur. J. Toporišič. Nova Gorica: Frančiškanski samostan Kostanjevica.
- Hotimir TIVADAR, 2003: Kontrastna analiza slovenskih i hrvatskih vokala (mogući izgovorni problemi saslovenskog aspekta)/Contrastive analysis of Slovene and Croatian vowels (some pronunciation problems of Croatian speakers of Slovene). *Govor* 20/1–2. 449–466.
- , 2004a: Fonetično-fonološke lastnosti samoglasnikov v sodobnem knjižnem jeziku. *Slavistična revija* 52/1. 31–48.
- , 2004b: Priprava, izvedba in pomen perceptivnih testov za fonetično-fonološke raziskave (na primeru analize fonoloških parov). *Jezik in slovstvo* 49/2. 17–36.
- , 2004c: Aktualnost in uporabnost Škrabčevih razprav za sodobni slovenski jezik in jezikoslovje. *Slovenščina v šoli* 9/2. 1–7.
- , 2006: Slovenski medijski govor v 21. stoletju in pravorečje – RTV Slovenija vs. komercialne RTV-postaje/Slovene media speech in 21st century – RTV Slovenija vs. commercial RTV Stations. *Kapitoly s fonetiky a fonologie slovanských jazyků*. Praga: Karlova univerza. 209–226.
- , 2007: Vprašljivost nekaterih »večnih resnic« v govorjenem knjižnem jeziku – na primeru samoglasnikov. *Acta Universitatis Carolinae, Philologica, Phonetica Pragensia*. 59–74
- , 2008: Pravorečje, knjižni jezik in mediji. *Slovenski jezik, literatura, kultura in mediji*. 44. SSJLK. Ur. M. Pezdirc Bartol. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 24–35.
- , 2009: Pomen glasoslovja in pravorečja pri učenju slovenščine (s poudarkom na porabskem primeru). *Slovenski mikrokozmosi – medetnični in medkulturni odnosi*. Ur. I. Novak Popov. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 41–51.
- , 2010a: Normativni vidik slovenščine v 3. tisočletju – knjižna slovenščina med realnostjo in idealnostjo. *Slavistična revija* 58/1. 105–116.
- , 2010b: Slovenski jezik med knjigo in Ljubljano. *Vloge središča: Konvergenca regij in kultur*. Ur. I. Novak Popov. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. 25–35.

- , 2010c: Gradivna utemeljenost opisa slovenskega (knjižnega) jezika. *Izzivi sodobnega jezikoslovja*. Ur. V. Gorjanc, A. Žele. 53–62.
- , 2011a: Vzpostavitev razmerij med govorom in branjem, recitacijo in igranjem. *Meddisciplinarnost v slovenistiki*. Ur. S. Kranjc. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi-/tujji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete (Obdobja, 30). 15–22.
- , 2011b: Regionalna (in socialna) različnost slovenskega (knjižnega) jezika v zgodovini in sedanjosti. *Globinska moč besede: Red. prof. dr. Martini Orožen ob 80-letnici*. Ur. M. Jesenšek. Maribor: FF UM. 80–91.
- , 2012: Codification of the spoken language: An example of contemporary Slovene. *Linguistica* 5 2.337–348.
- Jože TOPORIŠIČ, 1961: *Slovenski jezik na pločama*. Zagreb: Institut za fonetiku FF Sveučilišta u Zagrebu.
- , 1967: *Jezikovni pogovori II*. Ljubljana: CZ.
- , 1976–2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- , 1978: *Glasovna in naglasna podoba slovenskega jezika*. Maribor: Obzorja.
- , 2003: Eksperimentalno fonetične raziskave slovenskega knjižnojezikovnega glasovja in tonemskosti. *Slavistična revija* 51 (posebna številka). 119–140.
- , 2004: Še z okrepljenimi močmi nad Slovenski pravopis. *Slavistična revija* 52/2. 209–227.
- RTV Slovenija, 2011: Gibanje neuvrščenih: Oči vsega sveta uprte v Beograd (avtorja B. T., K. S.). RTV Slovenija, 5. 9. 2011. Splet.
- RTV Slovenija (Aleksander Kolednik), 2011: *Pirnat: Demosova vlada je bila gotovo ena najuspešnejših, kar smo jih imeli*. RTV Slovenija, 8. 8. 2011. Splet.
- Ada VIDOVIČ MUHA, 1996: Razvojne prvine normativnosti slovenskega knjižnega jezika. *Jezik in čas*. Ljubljana: ZIFF. 15–41.
- , 1998a: Dynamika normativnych kritérii v slovanských jazykoch (na základe slovanskýchskúseností). *Jazykovedný časopis* 49/1–2. 35–56.
- , 1998b: Družbeno-politični vidik normativnosti v slovanskih knjižnih jezikih. *Slavistična revija* 46/1–2. 95–116.
- , 2003a: Sodobni položaj nacionalnih jezikov v luči jezikovne politike. *Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje: Ob 450-letnici izida prve slovenske knjige*. Ur. A. Vidovič Muha. Ljubljana: Filozofska fakulteta (Obdobja, 20). 5–25.
- , 2003b: Položaj sodobnega slovenskega knjižnega jezika. *Współczesna polska i słoweńska sytuacja językowa*. Ur. S. Gajda, A. Vidovič Muha. Opole; Ljubljana: Uniwersytet Opolski, Instytut Filologii Polskiej, FF UL. 41–58.
- Primož VITEZ, 1995: Intonation gesture of Slovene: First indications. *Eurospeech '95: Proceedings. 4th European conference on speech communication and technology*. Ur. J. M. Pardo idr. Madrid: Universidad Politecnica. 2073–2075.

Zakon o Radioteleviziji Slovenija (ZRTVS-1). Uradni list RS, št. 96/2005 z dne 28. 10. 2005. Splet.

Sabina ZONTA, 2008: *Se spomnite, kdo je žugal Miloševiću?* MMC RTV Slovenija. Splet.

Ana ZWITTER, Darinka VERDONIK, 2011: *Slovenski govorni korpus Gos.* Ljubljana: Trojina, zavod za uporabno slovenistiko.

SUMMARY

With the development and creation of the Slovene state and mass media, speech research has gained prominence, yet it has also largely remained grounded in teaching of orthoepy and determining of proper literary pronunciation, which is still often based on assumptions and individuals' phonetic intuition. A multitude of spoken media requires expanded speech research and a quality, comprehensive phonetic/phonological description of language. At the fore front of this effort is the special mission of the national radio and university graduates (AGRFT, Faculty of Arts, FDV), which eventually influence secondary schools and the media. The low presence of spoken content in secondary schools is understandable, considering the complexity and difficulty of the topic on the high-school (mainly only written) exit exam (*matura*) and the lack of tradition. Teaching phonetics and speech in primary education, including certain phonetic peculiarities, is very important in Slovene as well as in other languages.

The basic problem of phonetic research in Slovene is the largely insufficient awareness of common standard Slovene. Its formation was consolidated after 1991 when it was necessary to speak Slovene at all levels of public appearances. The direction of the common language is also the one followed by contemporary, ongoing and future, studies of the Slovene language, which will render the exclusion of certain "inappropriate" speakers and researchers with regard to their origin. The aim of the phonetic/phonological research must be integrity, transparency, traceability, and, most of all, a realistic description of the Slovene common standard, i.e., the literary language. We cannot further reduce the already small number of speakers and researchers who can "adequately articulate and/or analyze Slovene." The article presents arguments for new orientation in phonetic research of Slovene and other languages, also taking into consideration earlier Slovene phonetic researchers (Toporišič and others).

